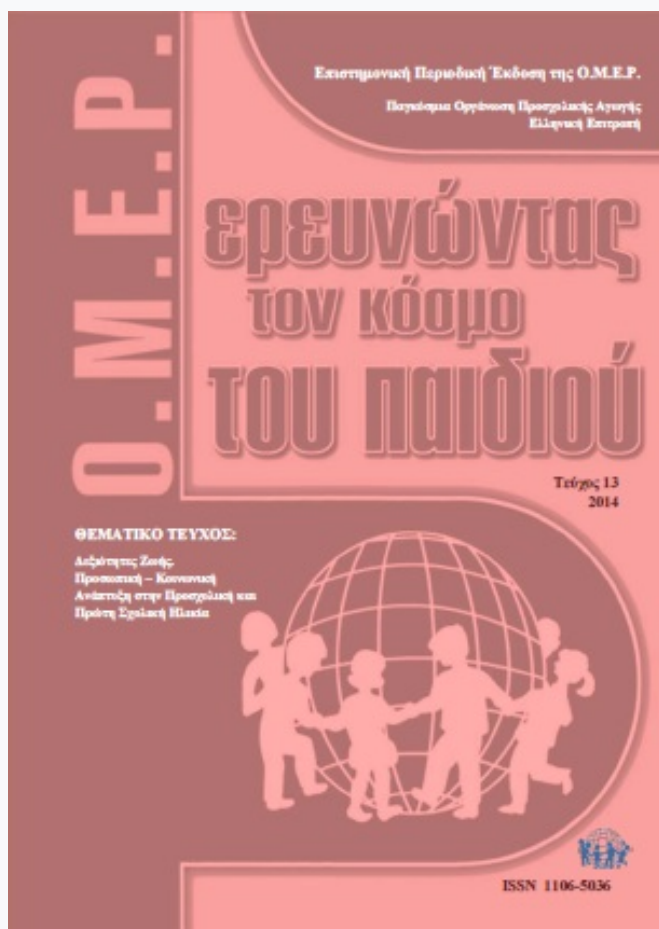

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 13 (2014)

Special Issue - Life Skills

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ» ΣΕ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Σοφία Σαΐτη (Sofia Saiti), Μαρίνα Μπέση (Marina Mpesi)

doi: [10.12681/icw.17994](https://doi.org/10.12681/icw.17994)

Copyright © 2018, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαΐτη (Sofia Saiti) Σ., & Μπέση (Marina Mpesi) Μ. (2014). ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ» ΣΕ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 13, 442–452. <https://doi.org/10.12681/icw.17994>

Σαϊτή Σοφία, Σχολική Σύμβουλος 45^{ης} Εκπ/κής Περιφέρειας Π.Α.
Μπέση Μαρίνα, Σχολική Σύμβουλος 44^{ης} Εκπ/κής Περιφέρειας Π.Α.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ» ΣΕ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει και να παρουσιάσει τις απόψεις των γονέων από την υλοποίηση του ετήσιου προγράμματος Ανάπτυξης Ατομικών και Κοινωνικών Δεξιοτήτων για το Νηπιαγωγείο ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ το σχολικό έτος 2012-2013. Το δείγμα της διερεύνησης αποτελείται από γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας που φοιτούν σε Νηπιαγωγεία της Πρέβεζας και της Θεσπρωτίας. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο ανοιχτού τύπου και ακολούθησε ανάλυση περιεχομένου. Η έρευνα έδειξε ότι οι γονείς διαπίστωσαν θετικές αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών τους και στη διαχείριση των συναισθημάτων τους, στις στάσεις τους ως προς την ανατροφή των παιδιών τους, καθώς και στις σχέσεις και στην επικοινωνία μέσα στην οικογένεια. Ισχυροποιήθηκε η άποψή τους για τη σημαντικότητα του Νηπιαγωγείου και του ρόλου των νηπιαγωγών στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Τέλος, επεσήμαναν την αναγκαιότητα και αποτελεσματικότητα του συγκεκριμένου προγράμματος, λόγω της συστηματικής διαδικασίας μάθησης και της ουσιαστικής συμμετοχής και των ίδιων στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Γονείς, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη, δεξιότητες ζωής, νηπιαγωγείο.

PARENTS' VIEWPOINTS ON THE IMPLEMENTATION OF "STEPS FOR LIFE" PROJECT TO KINDERGARTEN OF PREVEZA AND THESPROTIA

ABSTRACT

The purpose of this presentation is to investigate the parental views from the implementation of "STEPS FOR LIFE" annual project, of personal and social skills development for kindergarten in school year 2012-13. The sample constitutes of the parents of children of preschool age in kindergarten of Preveza and Thesprotia. For data collection an open questionnaire was used and content analysis followed. The research has shown that the parents have become aware of positive changes on the behaviors of their children and the management of their emotions. Also, they have detected changes to their own attitudes about the upbringing of their children, as well as to the relations and communication within the family. Their views about the importance of kindergarten have strengthened more and also about the role of the teachers to the education of their children. Finally, they have highlighted the necessity and the effectiveness of the particular project, due to the systematic learning process and their own substantial participation in the educational progress.

KEY WORDS

Parents, social – emotional development, life skills, Kindergarten

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πλαίσιο του ανοίγματος του σχολείου στην κοινωνία, η παιδαγωγική ομάδα συμπεριλαμβάνει και τους γονείς, την κοινότητα και άλλους εξωσχολικούς φορείς και συνεργάτες. Η Lightfoot (1983) τονίζει ότι δεν πρέπει να βλέπουμε το σχολείο μόνο ως περιβάλλον προώθησης της κοινωνικοποίησης και της μάθησης των παιδιών, αλλά και της καλύτερης δυνατής ανάπτυξης των ενηλίκων που σχετίζονται με αυτό, δηλαδή των παιδαγωγών, των γονέων αλλά και ολόκληρης της κοινότητας (Ντολιοπούλου, 1999).

Το οικοσυστημικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο το παιδί ανήκει σε δύο μικροσυστήματα, που είναι απαραίτητο να αλληλεπιδρούν και να αλληλοϋποστηρίζονται, θεμελιώνει τη σύγχρονη αντίληψη που

αντιμετωπίζει το γονιό ως συνεταίρο του δασκάλου (Γεωργίου, 2000, Ντολιοπούλου – Κοντογιάννη, 2003).

Οι γονείς ως τα πιο σημαντικά πρόσωπα όσο και πρότυπα στη ζωή ενός παιδιού, έχουν και την πιο σημαντική επίδραση στην ανάπτυξή του (Κουρμούση, Κούτρας, 2011). Η συνεργασία μαζί τους είναι καθοριστική για τη μεταφορά της μάθησης στο σπίτι, την ενίσχυση των δεξιοτήτων, καθώς και για τη σύνδεσή της με τις υπόλοιπες πτυχές της ζωής των παιδιών. Η ουσιαστική εμπλοκή των γονέων συντελεί στην κατανόηση του σχολικού προγράμματος και στη μεγαλύτερη υποστήριξη της δουλειάς των νηπιαγωγών. Γενικότερα, η συνεργασία του νηπιαγωγείου με την οικογένεια είναι εξίσου σημαντική για την ακαδημαϊκή πρόοδο των παιδιών και για τη συνολική τους ανάπτυξη (Οδηγός Γονέα, 2008).

Τα σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι από τις δράσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο της συνεργασίας σχολείου-οικογένειας, τη θετικότερη επίδραση έχουν εκείνες που δίνουν στους γονείς συγκεκριμένες ιδέες και οδηγίες για το πώς μπορούν να επεκτείνουν τη μάθηση στο σπίτι. «Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος των γονέων είναι να αποκτήσουν στρατηγικές με τις οποίες να μπορούν «να ακούν» τα παιδιά τους, να παρακολουθούν την πρόοδό τους, να συζητάνε μαζί τους γι' αυτά που μαθαίνουν και να τα ενθαρρύνουν στην αναζήτηση της γνώσης» (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, Νέο Σχολείο, 2011).

Στο πλαίσιο αυτό κινείται το πρόγραμμα ανάπτυξης δεξιοτήτων ζωής «ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ» που οδηγεί τους γονείς σε μια συστηματική και πιο οργανωμένη εμπλοκή τους στη μάθηση των παιδιών τους και επηρεάζει τη συναισθηματική τους ανάπτυξη και την ακαδημαϊκή τους εξέλιξη (Κουρμούση-Κούτρας, 2011).

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ

Από τη διεθνή βιβλιογραφία διαπιστώνουμε την αξία της συμμετοχής των γονέων στην παιδαγωγική εργασία του νηπιαγωγείου. Τεκμηριώνεται η σημαντικότητα της συμμετοχής των γονέων στα προγράμματα προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης των παιδιών τους και η άμεση σχέση της με τις θετικές εκβάσεις στην ακαδημαϊκή τους πρόοδο (Αλευριάδου, κ.ά., 2008. Δαφέρμου, Κουλούρη & Μπασαγιάννη, 2006. The High/Scope Preschool Educational Approach, 2014 Kindergarten Programme / Ontario, Canada, 2006).

Τα οφέλη της συνεργασίας σχολείου - οικογένειας είναι πολλά και αφορούν πρωτίστως τους μαθητές, και κατ' επέκταση τους ίδιο ή το ή γο είς, τους εκπαιδευτικούς αλλά και την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης (Παραμυθιώτου, 2011:74 Αλευριάδου και αλ., 2008· Ματσαγγούρας, 2008· Μπρούζος, 1998).

Παιδιά που οι γονείς αναλαμβάνουν έναν πιο ενεργό ρόλο στην εκπαίδευση, εμφανίζουν πιο θετικές στάσεις απέναντι στο σχολείο και στη διαδικασία μάθησης. Αναπτύσσουν συμπεριφορές που οδηγούν στην απόκτηση απαραίτητων γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων για τη ζωή τους.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι μαθητές ωφελούνται όταν συμμετέχουν οι γονείς τους στη διαδικασία της εργασίας τους, καθώς συμβάλλει στην προώθηση της αυτορρύθμισης και της ακαδημαϊκής τους επίδοσης (Zimmerman & Kitsantas, 2005).

Ο Marcoy διαπιστώνει ότι η εμπλοκή των γονέων στα προγράμματα του νηπιαγωγείου και η ουσιαστική συνεργασία τους με τους εκπαιδευτικούς, οδηγεί σε καλύτερη γλωσσική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών (Grawford, & Zygonris – Coe, 2006).

Σύμφωνα με τον Comer (2001) τα παιδιά για να μάθουν χρειάζονται συναισθηματική υποστήριξη και τέτοια υποστήριξη μπορεί να δημιουργηθεί όταν η οικογένεια και οι εκπαιδευτικοί του σχολείου συνεργάζονται. Τα νήπια νιώθουν περήφανα βλέποντας τους γονείς τους να συμμετέχουν ενεργά στη

μάθησή τους και αισθάνονται ασφάλεια καθώς οι δύο κόσμοι τους ενώνονται (Dodge & Colker, 1998). Ο Harter (Γεωργίου, 2000) σημειώνει ότι η αποδοχή ή η απόρριψη του γονέα για το σχολείο, την οποία το παιδί εσωτερικεύει, συμβάλλει στη διαμόρφωση της αυτοεικόνας του και στην αύξηση των κινήτρων για μάθηση.

Από την πλευρά τους, όταν συμμετέχουν οι γονείς στο σχολείο, κερδίζουν μια σαφέστερη κατανόηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και επιδίωξης και με αυτό τον τρόπο μπορούν να εργαστούν με τα παιδιά και τους δασκάλους τους για να ενισχύσουν την εκπαιδευτική εμπειρία των παιδιών τους (Izzo, Weissberg, Kasprow, και Fendrich, 1999). Ακόμη, όταν συμμετέχουν οι γονείς στο σχολείο των παιδιών τους, στέλνουν ισχυρά και συνεπή μηνύματα σε αυτά ότι η εκπαίδευση είναι πολύτιμη και σημαντική (Κιτσαράς, 2004· Σακελλαρίου, 2008).

Συμπερασματικά, ασχολούμενοι περισσότερο χρόνο με τα παιδιά τους, τα γνωρίζουν καλύτερα και κατανοούν τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους, με αποτέλεσμα να ενδυναμώνεται η σχέση τους και να βελτιώνεται η επικοινωνία τους με αυτά (Epstein, 1997·Konzal, 2001). Επιπλέον, οι γονείς, όταν συνεργάζονται με το σχολείο, αντιλαμβάνονται καλύτερα τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί και επιδεικνύουν μεγαλύτερη προθυμία να τους στηρίξουν και να τους συμπαρισταθούν στο έργο τους (Epstein & Dauber, 1997·Σymeou, 2002). Κατανοούν καλύτερα το σχολικό πρόγραμμα και αντιλαμβάνονται καλύτερα τους τρόπους της δικής τους εμπλοκής (Konzal, 2001).

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει και να παρουσιάσει τις απόψεις των γονέων από την υλοποίηση του ετήσιου προγράμματος Ανάπτυξης Ατομικών και Κοινωνικών Δεξιοτήτων για το Νηπιαγωγείο ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ το σχολικό έτος 2012-2013 στα νηπιαγωγεία που φοίτησαν τα παιδιά τους

Οι ερευνητικές μας υποθέσεις είναι οι ακόλουθες:

Οι γονείς εκφράζουν ικανοποίηση για το πρόγραμμα ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ.

Οι γονείς διαπιστώνουν θετικές αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών τους.

Οι γονείς διαπιστώνουν αλλαγές στη δική τους στάση απέναντι στα παιδιά τους.

Οι γονείς αναγνωρίζουν περισσότερο το ρόλο του νηπιαγωγείου.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Δείγμα – Ερευνητικό εργαλείο

Το δείγμα της διερεύνησης αποτελείται από γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας που φοίτησαν σε δημόσια Νηπιαγωγεία των εκπαιδευτικών περιφερειών της Πρέβεζας και της Θεσπρωτίας κατά το σχολικό έτος 2012-2013. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο ανοιχτού τύπου και ακολούθησε ανάλυση περιεχομένου.

Οι γονείς κλήθηκαν από τους νηπιαγωγούς να εκφράσουν την εμπειρία τους σε ελεύθερο κείμενο σχετικά με το πρόγραμμα και να καταγράψουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους για α) το Νηπιαγωγείο, β) τη δική τους συμμετοχή, γ) τα αποτελέσματα που είχε το πρόγραμμα στα παιδιά τους και δ) τα αποτελέσματα που είχε το πρόγραμμα στους ίδιους.

Συγκεντρώθηκαν 158 ερωτηματολόγια γονέων μαθητών από τα 15 Νηπιαγωγεία σε σύνολο 25 που υλοποίησαν το πρόγραμμα.

Μέθοδος ανάλυσης ερευνητικών εργαλείων

Η επεξεργασία του υλικού πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου των Miles και Huberman (1994). Έγινε προσεκτική και πολλαπλή ανάγνωση των κειμένων των γονέων, ώστε να προσανατολιστούμε στις επιμέρους θεματικές ενότητες, στη συνέχεια ακολούθησε μία πρώτη κωδικοποίηση των δεδομένων και μετά τον επανέλεγχο τροποποιήθηκαν οι κωδικοί για τη διασφάλιση ακρίβειας στην απόδοση των πληροφοριών.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι τελικές κατηγορίες με την κωδικοποίησή τους.

Πίνακας 1. Οι τελικές κατηγορίες με την κωδικοποίησή τους

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΕΝΟΤΗΤΕΣ / ΚΩΔΙΚΟΙ – (Επιμέρους κατηγορίες)
Γενικές απόψεις των γονέων για το πρόγραμμα ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ	• ΘΕΤΕΜΠ – Θετική εμπειρία (127) • ΑΞΙΟΚΡ – Αξιολογικές κρίσεις για το πρόγραμμα (46) • ΕΠΙΘΣΥΝ – Επιθυμία συνέχισης του προγράμματος (38) • ΚΑΘΓΟ – Καθοδήγηση γονέων (37)
Αντιλήψεις των γονέων για το Νηπιαγωγείο	• ΕΚΤΙΝΗ – Εκτίμηση στο πρόσωπο του νηπιαγωγού (103) • ΑΝΑΓΝΕΡ Αναγνώριση της εργασίας του Νηπιαγωγού (65) • ΑΡΙΣΥΝ - Άριστη συνεργασία (39) • ΑΝΑΒΘ - Αναβάθμιση του Νηπιαγωγείου (5)
Σκέψεις και συναισθήματα των γονέων για τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ	• ΘΕΤΣΧΟ – Θετικά σχόλια (83) • ΕΝΕΡΣΥΜ – Ενεργητική συμμετοχή στον τάξη (41) • ΙΚΑΣΥΜ – Ικανοποίηση και ευχαρίστηση από τη συμμετοχή (13) • ΕΛΛΕΙΧΡ - Μικρή ανταπόκριση λόγω έλλειψης χρόνου (7) • ΔΥΣΕΦΑΡ - Δυσκολία να εφαρμόσουν όσα έμαθαν (4)
<u>Αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ στα παιδιά.</u>	ΜΑΘΗΣΗ + ΑΛΛΑΓΗ • ΒΕΛΣΥΛΕΙ - Βελτίωση συμπεριφοράς και επικοινωνίας / λειτουργικότητας σε κοινωνικό πλαίσιο (125) • ΑΝΕΚΔΙ - Αναγνώριση - Έκφραση – Διαχείριση συναισθημάτων (103) • ΑΝΑΤΔΕ - Ανάπτυξη ατομικών δεξιοτήτων (32) - Ενίσχυση αυτοεκτίμησης -Αυτογνωσία -Αυτονομία - Ανάπτυξη πρωτοβουλιών • ΘΕΤΣΤΑ - Θετική στάση προς το σχολείο (31) • ΑΠΟΓΝΩ - Απόκτηση νέων γνώσεων (29) • ΕΠΙΛΠΡΟ - Ανάπτυξη κριτικής σκέψης/Επίλυση προβλημάτων (22) • ΜΕΤΜΑΘ - Μεταφορά της μάθησης στο σπίτι (24) • ΔΕΝΑΛΛ - Δεν παρατηρήθηκαν αλλαγές (6) • ΑΡΝΕΠΙ - Αρνητικές επιπτώσεις (6) • ΕΤΟΙΔΗ – Ετοιμότητα για το δημοτικό (4)
<u>Αποτελέσματα του προγράμματος ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ στους γονείς.</u>	ΕΜΑΘΑΝ - ΜΑΘΗΣΗ • ΓΝΑΝΣΥ - Γνώση/κατανόηση των αναγκών και της συμπεριφοράς του παιδιού – (34) • ΓΝΩΠΡΑ - Γνώση κατάλληλων πρακτικών, διαχείρισης και επικοινωνίας με το παιδί – (33) • ΤΡΟΠΣΤΑ - Τροποποίηση στάσης - (18) • ΠΡΟΣΑΝΑ - Προσωπική ανάπτυξη - (18) • ΕΠΕΚΣΠΙ - Επέκταση του προγράμματος στο σπίτι (14) • ΒΕΛΤΟΙΚ - Βελτίωση των οικογενειακών σχέσεων - (7) • ΕΠΙΓΟΝ - Επικοινωνία με άλλους γονείς (4)

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Από την ποιοτική ανάλυση των κειμένων των γονέων προέκυψαν 30 κωδικοί, οι οποίοι ομαδοποιήθηκαν σε 5 κατηγορίες που αντιστοιχούν στις 5 θεματικές ενότητες:

1. Γενικές απόψεις των γονέων για το πρόγραμμα ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ
2. Αντιλήψεις των γονέων για το Νηπιαγωγείο
3. Σκέψεις και συναισθήματα των γονέων για τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα
4. Αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος στα παιδιά.
5. Αποτελέσματα του προγράμματος στους γονείς

Γενικές απόψεις των γονέων για το πρόγραμμα ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ

Οι περισσότεροι γονείς (127 από τους 158) αναφέρουν ότι το πρόγραμμα ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ήταν μια πολύ **θετική εμπειρία** για τους ίδιους και για τα παιδιά τους. Χαρακτηριστικά γράφουν *«Αυτό το πρόγραμμα έκανε ένα μεγάλο “βήμα” προς τη ζωή και τη δική μας αλλά και των παιδιών μας ... μπόρεσα να πάρω μέρος κι εγώ σε όλο αυτό»*.

Πολλοί γονείς (46) επεσήμαναν ότι *«Το πρόγραμμα που εφαρμόσατε φέτος στο νηπιαγωγείο είναι ότι καλύτερο για μας και τα παιδιά μας», « ... ένας έξυπνος και διαφορετικός τρόπος μετάδοσης τόσο σημαντικών νοημάτων», «... πιο οργανωμένος, λιγότερο άναρχος...»*.

Αρκετοί (38) εκφράζουν την **επιθυμία να συνεχιστεί το πρόγραμμα** και την επόμενη χρονιά και να γενικευτεί η εφαρμογή του και μάλιστα διερωτώνται *«... μήπως είναι καλύτερα να εφαρμοστεί στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο σαν μάθημα;»*.

Ιδιαίτερη μνεία κάνουν αρκετοί γονείς (37) στην **καθοδήγηση** που τους παρέχει το πρόγραμμα μέσω των επιστολών, την οποία τη θεωρούν πολύ βοηθητική και υποστηρικτική για τη συνέχεια των μαθησιακών εμπειριών των παιδιών στο σπίτι με τον κατάλληλο τρόπο.

Θεωρούν δε απαραίτητη και τη δική τους εκπαίδευση, στα σχετικά θέματα, καθώς καταθέτουν ότι *«συγχρόνως με τα παιδιά πρέπει να εκπαιδεύονται και οι ενήλικες»*.

Αντιλήψεις των γονέων για το Νηπιαγωγείο

Στην πλειοψηφία τους (103) τα κείμενα αναφέρονται με συγκεκριμένες προτάσεις στην εκτίμηση, το σεβασμό και την εμπιστοσύνη που τρέφουν οι γονείς προς το πρόσωπο της νηπιαγωγού την οποία χαρακτηρίζουν ως αμοιβαία. *«Η νηπιαγωγός αποτέλεσε μια “κιβωτό” μέσω της οποίας τα παιδιά μας έκαναν ένα ασφαλές και πολύ όμορφο ταξίδι (εμπιστοσύνη)»*,

Τα λόγια των γονέων καταδεικνύουν την **αναγνώριση της εργασίας της νηπιαγωγού**: *«Αξιοποιήσατε το χρόνο τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο»*. *«...γινόταν σοβαρή δουλειά και το παιδί μου συγκρατούσε αρκετές πληροφορίες»* και επισημαίνουν ότι: *«Καταλυτικό ρόλο έπαιξε η νηπιαγωγός μας που τόσο άρτια εφάρμοσε το συγκεκριμένο πρόγραμμα»*. Αποδίδουν δε (39) την επιτυχημένη εφαρμογή του προγράμματος στην **άριστη συνεργασία** του Νηπιαγωγείου με τους γονείς: *«Το άνοιγμα του νηπιαγωγείου προς την οικογένεια του παιδιού και η εμπλοκή της στο πρόγραμμα φέρνει τους γονείς πιο κοντά στο σχολείο και το παιδί τους. Ασχολούνται με όσα κάνουν τα παιδιά, ενδιαφέρονται και βλέπουν πως το νηπιαγωγείο δεν είναι χώρος φύλαξης»*.

Είναι εμφανής η **αναβάθμιση του θεσμού του Νηπιαγωγείου** στα μάτια των γονέων, άποψη η οποία αναδύεται συνολικά από όλα τα επαινετικά σχόλια για τις νηπιαγωγούς.

Σκέψεις και συναισθήματα των γονέων για τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα

Οι γονείς στην πλειοψηφία τους (83), εκφράζουν πολύ θετικά σχόλια για τη δική τους συμμετοχή. «*Το πρόγραμμα ενδυνάμωσε την αμφίδρομη σχέση παιδί-γονείς*».

Κυρίως (41), εστιάζουν στην **ενεργητική** διάσταση της **συμμετοχής** που συνίσταται α) στην παρουσία τους με συγκεκριμένο ρόλο, που τους ανατέθηκε στο χώρο του νηπιαγωγείου β) στην προσπάθειά τους να εφαρμόζουν και στο σπίτι τις υποδείξεις που περιέχονται στις επιστολές και γ) στη συζήτηση με το παιδί τους για ό,τι καινούργιο μάθαινε στο πρόγραμμα, για τα συναισθήματα και τα προβλήματά του. «*Μου δόθηκε έτσι η ευκαιρία να συνυπάρξω με το παιδί μου στο "δικό" του χώρο, να γνωρίσω μια άλλη πτυχή της προσωπικότητάς του, αυτής του μαθητή και να τον "μάθω" μέσα από συζητήσεις, σχόλια, παρατηρήσεις των συμμαθητών του*». Αισθάνονται υπερήφανοι (13) από την παρουσία τους στο σχολείο τη μέρα που το παιδί τους ήταν «*βοηθός*» «*Μεγάλη ικανοποίηση ήταν το πώς ευχαριστήθηκε το παιδί μας τη συμμετοχή μας στο πρόγραμμα του σχολείου ... γιατί ήμασταν δίπλα στο παιδάκι μας τη δική του μέρα στο νηπιαγωγείο, μιλώντας γι' αυτό*».

Εμφανίζονται και λίγοι γονείς (7) που παραδέχονται τη μικρή ανταπόκρισή τους στο πρόγραμμα λόγω **έλλειψης χρόνου**, ή λόγω προσωπικής τους δυσκολίας να το εφαρμόσουν, μετανιωμένοι όμως, λέγοντας «*... θα μπορούσε να μας είχε προσφέρει περισσότερα αν και εμείς οι γονείς είχαμε αφιερώσει περισσότερο χρόνο στην εφαρμογή του*».

Αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος στα παιδιά.

Οι γονείς αποδίδουν τις αλλαγές στα παιδιά στην επίτευξη της μάθησης: «*..., έμαθε να μοιράζεται τα πράγματά της, να βοηθάει ... έμαθε να διαχειρίζεται τους φόβους της ... έμαθε να ακούει*».

Η συντριπτική πλειοψηφία (125) διαπιστώνει σημαντική **βελτίωση στη συμπεριφορά** των παιδιών τους και στην **ομαλή λειτουργία τους σε κοινωνικό πλαίσιο**: «*Το παιδί μου έμαθε να είναι ευγενικό, να σέβεται, να συνεργάζεται, έμαθε να μιλάει για τα συναισθήματά του και να αντιμετωπίζει τα προβλήματά του όσο μπορεί. Έμαθε να είναι υπεύθυνο και να βοηθάει*».

Η **αναγνώριση**, η **έκφραση** και ιδιαίτερα η **διαχείριση των συναισθημάτων** των παιδιών παίζουν εξέχοντα ρόλο για πολλούς γονείς (103): «*Αυτό το πρόγραμμα έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά μας να αναγνωρίσουν όλα τα συναισθήματα, να εκφράσουν και τα πιο δύσκολα (θυμός, οργή και να μπορούν να τα διαχειρίζονται, «τα δικά μου παιδιά μπόρεσαν να καταλάβουν το συναίσθημα που εκφράζουν αναλόγως την στιγμή*».

Η **ανάπτυξη ατομικών δεξιοτήτων** όπως η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και κατ' επέκταση της αυτοπεποίθησης, η αυτονομία και η αυτογνωσία, αποτελούν τα πιο ισχυρά θετικά αποτελέσματα του προγράμματος στα παιδιά, αλλά και έναν από τους κύριους σκοπούς του: «*Η φάση του βοηθού το έκανε να νιώσει ως κάτι το "ξεχωριστό", έστω και για μία μέρα, κάτι που νομίζω πως του χάρισε περισσότερη αυτοπεποίθηση και αυτογνωσία*». «*Έμαθε να μη δέχεται κακομεταχείριση .... να μη φοβάται*».

Αρκετοί γονείς (31) διαπιστώνουν το εντονότερο ενδιαφέρον του παιδιού τους για το σχολείο και **θετικότερη στάση** απέναντί στη μάθηση «*... είχε ως αποτέλεσμα ο γιος μου .... να συμπεριφέρεται πιο ώριμα και να καταλάβει πως το σχολείο είναι από τους πιο σημαντικούς παράγοντες της ζωής, «... Μαμά γρήγορα, σήμερα έχουμε Βήματα για τη Ζωή», αλλά και οφέλη (29) όπως είναι η απόκτηση νέων γνώσεων, αξιών, η κατανόηση εννοιών, ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου με όρους ασυνήθιστους για τα παιδιά: «... άκουσα την κόρη μου να λέει ότι όλοι έχουμε δικαιώματα ή ότι «δεν είναι δίκαιο» και παραξενεύτηκα*».

Επίσης επισημαίνουν ότι τα παιδιά τους έγιναν πιο αυτόνομα, ανέπτυξαν κριτική σκέψη να παίρνουν αποφάσεις και να **δίνουν λύσεις στα προβλήματά τους** (29) και στους τσακωμούς με άλλα παιδιά

τέτοιες που οδηγούν σε ψυχική ισορροπία: *«Άρχισε με τον αδερφό της να βρίσκει λύσεις στα προβλήματά της, έναν άλλο τρόπο ώστε να μην τσακώνονται και επίσης βρήκαμε έναν τρόπο να γίνονται αυτά που θέλει και αυτά που θέλω».*

Αρκετοί γονείς (24) αναφέρουν ότι τα παιδιά τους επηρέασαν και τους ίδιους να εφαρμόζουν όσα μάθαιναν στο νηπιαγωγείο, *«Μας παρότρυνε να γράψουμε δικούς μας κανόνες και να τους έχουμε κολλημένους στο ψυγείο ώστε να τους βλέπουμε».*

Ωστόσο, πολύ λίγοι (6), αναφέρουν ενδοιασμούς ως προς την ουσιαστική αλλαγή στη συμπεριφορά των παιδιών στο σπίτι: *«δεν μπορώ να πω ότι άλλαξε η συμπεριφορά του παιδιού μου πρακτικά, απλώς κατάλαβα ότι σαν έννοιες και μάθημα τα έχει στην άκρη του μυαλού του».*

Τέλος, ελάχιστες ξεκάθαρες αναφορές (4) υπάρχουν και ως προς τη βελτίωση της σχολικής επίδοσης του παιδιού τους όσον αφορά στην ετοιμότητά του για το δημοτικό.

Αποτελέσματα του προγράμματος στους γονείς

Τα αποτελέσματα στους γονείς μοιράζονται ανάμεσα στη **γνώση και κατανόηση των αναγκών**, του χαρακτήρα **και της συμπεριφοράς του παιδιού** τους (34), και στη **γνώση κατάλληλων πρακτικών** για τη **διαχείριση** της σχέσης και της **επικοινωνίας** τους με το παιδί (33): *«Βασικά κατάλαβα το παιδί μου καλύτερα γιατί έμαθε και αυτό να εξωτερικεύει τα συναισθήματά του καλύτερα και το βασικό να τα ξεχωρίζει!», «επίσης μας έδωσε κατευθύνσεις συμπεριφοράς ώστε να αποφύγουμε λάθη στην διαπαιδαγώγησή του».*

Πολλοί γονείς εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους στο πρόγραμμα που τους πρόσφερε την ευκαιρία να **μάθουν το παιδί τους**, να κατανοήσουν τον τρόπο που σκέφτεται και αντιδρά και να εκπαιδευτούν. *«Μας βοήθησε να δούμε πώς το παιδί μας συμπεριφέρεται σε σχέση με το υπόλοιπο τμήμα» «Βρεθήκαμε στο χώρο μάθησης, γνωρίσαμε καλύτερα τους συμμαθητές και την κυρία στην τάξη και μέσα από αυτή τη διαδικασία γνωρίσαμε καλύτερα το παιδί μας».*

Αναφέρουν ότι έχουν **τροποποιήσει τη στάση τους** (18) και τη συμπεριφορά τους απέναντι στο παιδί με ευεργετικά αποτελέσματα στη σχέση τους και στην επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειάς τους. *«Έμαθα όμως κι εγώ να ακούω το παιδί μου πιο πολύ από πριν».*

Υπάρχουν κάποιες αναφορές (18) στη θετική συμβολή του προγράμματος στην **προσωπική ανάπτυξη** των ίδιων των γονέων, στην αυτοβελτίωσή τους, στην αυτογνωσία στη διαχείριση των συναισθημάτων τους. *«Μέσα από την καθημερινότητα με τα παιδιά μας μαθαίνουμε να είμαστε γονείς. Μέσα από το πρόγραμμα βήματα για τη ζωή, τώρα που έφτασε στο τέλος το υ μπό ρά να σας πω με σιγο ψιά ότι μαθαίνουμε να είμαστε καλύτεροι γονείς».*

Υπάρχουν γονείς (14) που διαπιστώνουν ότι τόσο αυξάνονται και ισχυροποιούνται τα θετικά αποτελέσματα στα παιδιά όσο περισσότερο εφαρμόζουν τις υποδείξεις των επιστολών και της/νηπιαγωγού στο σπίτι σχετικά με όσα μαθαίνει το παιδί στο σχολείο, και ακολουθούν την ίδια φιλοσοφία εκπαίδευσης. *«...με την ένταξη και συμμετοχή στο πρόγραμμα αποκτάς ενεργό ρόλο στο σχολείο του παιδιού, γίνεσαι συνεργάτης με τις νηπιαγωγούς γιατί έχεις κοινό σκοπό και στόχο, και τέλος γινόμαστε και εμείς παιδιά για να μπορέσουμε να μπούμε στην ψυχολογία και ιδιοσυγκρασία τους».*

Οι γονείς κατανοούν ότι επεκτείνοντας το πρόγραμμα στο σπίτι, συμβάλουν στην **μεταφορά και τη γενίκευση της μάθησης**, όπως *«Απαραίτητη προϋπόθεση για τη σωστή εφαρμογή του προγράμματος είναι η συνεχή και συστηματική επανάληψη κάθε ενότητας τόσο από τον Νηπιαγωγό όσο και από εμάς τους γονείς»* Φαίνεται να συνειδητοποιούν το ρόλο τους αναγνωρίζοντας τη δικαιοδοσία και την αρμοδιότητα του σχολείου στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού πλαισίου *«Ο ρόλος μας ήταν να*

ενδυναμώνουμε και να ενισχύουμε την προσπάθεια, έτσι ώστε η συνεργασία μας με το νηπιαγωγείο να αποφέρει τα μέγιστα για το μέλλον των παιδιών μας»

Η επέκταση του προγράμματος στο σπίτι συνέβαλε στη **βελτίωση των ενδοοικογενειακών σχέσεων**: «Μας βοήθησε να καταλάβουμε καλύτερα ο ένας τον άλλον (παιδιά και γονείς)» «... να βάλουμε πρόγραμμα στην οικογένειά μας», αλλά και στην **ανάπτυξη επικοινωνίας με άλλες οικογένειες** (4): «... γίναμε μία ομάδα με τη νηπιαγωγό, τα νήπια και τους υπόλοιπους γονείς».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως προκύπτει από την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, την ανάλυση των δεδομένων σε συνδυασμό με τις βιβλιογραφικές και θεωρητικές παραδοχές και τα ερευνητικά ευρήματα, φαίνεται να επιβεβαιώνονται οι ερευνητικές μας υποθέσεις. Υπάρχουν οφέλη σε όλα τα μέλη της παιδαγωγικής ομάδας (μαθητές, νηπιαγωγοί, γονείς) με αποτέλεσμα την ποιοτική αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης (Παραμυθιώτου, 2011:74· Ματσαγγούρας, 2008).

Οι γονείς εκφράζουν στο σύνολό τους ικανοποίηση από την εφαρμογή του προγράμματος ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ στο νηπιαγωγείο, ακόμη και όσοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εφαρμογή του στο σπίτι, αφού όλοι διαπιστώνουν σημαντικές θετικές αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών τους. Ωστόσο, δίνουν έμφαση περισσότερο στη διαχείριση συναισθημάτων, στη βελτίωση στην επικοινωνία και στη λειτουργικότητα των σχέσεων τόσο μέσα στην οικογένεια και στο σχολικό πλαίσιο όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Επισημαίνουν το σεβασμό σε κανόνες, την επίλυση των διαφωνιών και των προβλημάτων μεταξύ τους, δεξιότητες οι οποίες διασφαλίζουν την ηρεμία και την ομαλή συνύπαρξη, συνθήκες που συμβάλλουν στην επίτευξη της μάθησης των παιδιών τους.

Χωρίς αμφιβολία τονίζουν τα οφέλη από τη συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία, με την οργανωμένη και συστηματική παρουσία τους στο σχολικό περιβάλλον, έχοντας συγκεκριμένο και σαφώς διαχωρισμένο ρόλο (υποστηρικτικό), στόχο (ενίσχυση αυτοεκτίμησης και ψυχική ενδυνάμωση του παιδιού) και έργο, μέσα όμως σε ένα ασφαλές για τον εκπαιδευτικό πλαίσιο (επιστολές και κατάλληλοι εκπαιδευτικοί χειρισμοί από την/τον νηπιαγωγό) (Κουρμούση, & Κούτρας, 2011). Αφενός, απολαμβάνουν τη διαδικασία ανακάλυψης νέων πτυχών της προσωπικότητας των παιδιών τους, βλέποντάς τα μέσα από τα μάτια των συμμαθητών του και γνωρίζοντας τη ζωή τους στο νηπιαγωγείο. Αφετέρου, δίνεται χώρος και δυνατότητα ανάδειξης και ανάπτυξης των δημιουργικών ικανοτήτων των γονέων, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση και τη χώρα προέλευσης, ανακαλύπτοντας νέες διαστάσεις της προσωπικότητάς τους, με αποτέλεσμα την ενίσχυση και της δικής τους αυτοεκτίμησης.

Οι γονείς αναδεικνύουν σε καθοριστικό παράγοντα, αλλά και αναγκαία προϋπόθεση για την εξασφάλιση των θετικών αποτελεσμάτων, την καθοδήγηση και την εκπαίδευση που έλαβαν μέσα από τις επιστολές του προγράμματος. Κατανόησαν το ρόλο τους στο σχολείο, να ενισχύουν, δηλαδή, τις προσπάθειες των Νηπιαγωγών για την βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας των παιδιών τους (Izzo and al, 1999). Αυτό όμως που διαφοροποιεί την μέχρι τώρα εμπειρία τους από τη συνεργασία με το Νηπιαγωγείο είναι η ενεργή συμμετοχή τους, η αίσθηση ότι είναι υπαρκτοί και όχι διακοσμητικοί. Ο ενεργός αυτός ρόλος οδηγεί στην θετικότερη στάση των παιδιών απέναντι στο σχολείο και στη μάθηση, λειτουργεί καθοριστικά ευεργετικά στη μελλοντική σχολική τους επιτυχία και δημιουργεί το κατάλληλο υποστηρικτικό συναισθηματικό πλαίσιο που οδηγεί στην καλύτερη κοινωνική τους ανάπτυξη, όπως έχουν δείξει οι έρευνες για αντίστοιχες εκπαιδευτικές εφαρμογές. (Comer, 2001· Dodge & Colker, 1998).

Οι γονείς αναγνώρισαν περισσότερο το ρόλο του νηπιαγωγείου και ενισχύθηκε η εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο του εκπαιδευτικού. Φάνηκε να επιβεβαιώνεται ο κοινός τους στόχος, που δεν είναι άλλος από την επιτυχημένη μαθησιακή πορεία των παιδιών τους και την προώθηση της ολόπλευρης ανάπτυξής

τους, τη σωματική, τη νοητική και την συναισθηματική. Μέσα από τις διαδικασίες συνεργασίας με τους εκπαιδευτικούς, οι γονείς κατανόησαν πώς να ενισχύσουν την εκπαιδευτική εμπειρία των παιδιών τους, ενώ παράλληλα και τα παιδιά κατάλαβαν πόσο σημαντική είναι η εκπαίδευση. Γίνεται εμφανές ότι όταν το σχολείο, ως ο θεσμοθετημένος φορέας εκπαίδευσης, μέσα από σύγχρονα δομημένα προγράμματα, θέτει το πλαίσιο για την εκπαίδευση των μαθητών και για τη συμμετοχή των γονέων τους σ' αυτήν, διασφαλίζεται η γενίκευση της μάθησης στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή των παιδιών, καθώς και η διάχυση της μάθησης στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας

Στη συγκεκριμένη μελέτη φαίνεται, αν όχι να μετατοπίζεται, αλλά τουλάχιστον να ισορροπείται το ενδιαφέρον των γονέων για την ανάπτυξη των ακαδημαϊκών δεξιοτήτων των παιδιών με την ανάπτυξη και καλλιέργειά συναισθηματικών δεξιοτήτων και την προάσπιση της ψυχικής τους υγείας, ώστε να γίνουν ευτυχισμένοι ενήλικες.

Σε μια επόμενη διερεύνηση θα είχε ενδιαφέρον να εξετάσουμε τις απόψεις, τις σκέψεις και τα συναισθήματά των νηπιαγωγών για τη συνεργασία τους με τους γονείς στα πλαίσια της εφαρμογής του ίδιου προγράμματος ή αντίστοιχων προγραμμάτων για την ασφαλή εμπλοκή των γονέων στη μαθησιακή διαδικασία, ώστε να διασφαλίζονται τόσο τα μέγιστα μαθησιακά αποτελέσματα για τους μαθητές, όσο και η αρμονία στο δίκτυο των σχέσεων μεταξύ των συστημάτων μαθητών - σχολείου – οικογένειας – κοινωνίας.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η εμπλοκή των οικογενειών στη μαθησιακή διαδικασία με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών, όπως και γενικότερα η ουσιαστική συνεργασία σχολείου-οικογένειας βελτιώνει τόσο τις σχέσεις μέσα στο σχολείο (παιδιών-εκπαιδευτικών-γονέων) και την ακαδημαϊκή επίδοση των παιδιών όσο και την εικόνα που έχουν οι γονείς για το επάγγελμα του νηπιαγωγού και το ρόλο του νηπιαγωγείου (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 1ο Μέρος, 2011).

Η καλλιέργεια ισχυρών δεσμών αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς, τα παιδιά, τους γονείς και την κοινότητα, θεμελιώνει την εκπαιδευτική διαδικασία στις αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της συμμετοχής και της ελευθερίας (Αλευριάδου κ.ά, 2008).

Κλείνοντας σας παραθέτουμε τον πηγαίο λόγο μια μητέρας: *Η αλήθεια είναι ότι δεν μπορούσα να συμμεριστώ τον ζήλο και τον ενθουσιασμό της Νηπιαγωγού, όχι γιατί έκανε κάτι λάθος, αλλά γιατί εγώ δεν πίστευα στο πρόγραμμα. Βλέποντας στο παιδί μου στοιχεία του χαρακτήρα μου και του πατέρα του, σκέφτηκα ότι το παιδί δεν μπορεί να αλλάξει. Το περίεργο όμως είναι ότι άλλαξε!*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλευριάδου Α., Βруνιώτη Κ., Κυρίδης Α., Σιβροπούλου-Θεοδοσιάδου Ε., Χρυσafίδης Κ. (2008). *Οδηγός Ολοήμερου Νηπιαγωγείου*, ΥΠΕΠΘ, Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής Προγραμμάτων ΚΠΣ, Αθήνα: Πατάκης.

Comer, J.P. (2001). Schools that develop children. *The American Prospect*, 12, 3-12.

Γεωργίου, Στ. (2000). *Σχέση Σχολείου-Οικογένειας και Ανάπτυξη του Παιδιού*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί-δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Dodge, D.T., & Colker, L.J. (1998). *The creative curriculum for early childhood*, Washington, DC, Teaching Strategies Inc.

- Epstein, J. L. (1992). *School and family partnerships* (Report No 6). Baltimore, MD: Center on Families, Communities, Schools, and Children's Learning, John Hopkins University.
- Epstein, J. L., & Dauber, S. L. (1991). School programs and teacher practices of parent involvement in inner-city elementary and middle schools. *Elementary School Journal*, 91, 289-305.
- Izzo, C.V., Weissberg, R.P., Kasprow, W.J., & Fendrich, M. (1999). A Longitudinal Assessment of Teacher Perceptions of Parent Involvement in Children's Education and School Performance. *American Journal of Community Psychology*, 27, 817-839.
- Grawford, P., & Zygonris – Coe, V. (2006). *All in the family: Connecting Home and School with Family literacy*. Early Childhood Education, 33, 261-267.
- Κιτσαράς, Γ. (2004). *Προγράμματα – Διδακτική Μεθοδολογία Προσχολικής Ηλικίας*. Αθήνα: αυτοέκδοση.
- Konzal, J. L. (2001). Collaborative inquiry: a means of creating a learning community. *Early Childhood Research Quarterly*, 16, 95-115.
- Κουρμούση, Ν. & Κούτρας, Β. (2011). *Βήματα για τη ζωή. Πρόγραμμα ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων για το νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ματσαγγούρας, Η.Γ. (2008). *Σχέσεις σχολείου και οικογένειας: εναλλακτικές θεωρήσεις του περιεχομένου και του πλαισίου των σχέσεων*. Στο Α. Μπρούζος, Π. Μισαηλίδη, Α. Εμβαλωτής & Α. Ευκλείδη (επιμ.) *Σχολείο και Οικογένεια*, 6, 35-67. Αθήνα: Επιστημονική Επετηρίδα της Ψυχολογικής Εταιρείας Βορείου Ελλάδος, Ελληνικά Γράμματα.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Μπέση, Μ. (2011). *Απόψεις νηπιαγωγών και μεταναστών γονέων για τη διγλωσσία και την εκπαίδευση των δίγλωσσων παιδιών*. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα.
- Μπρούζος, Α. (1998). *Ο Εκπαιδευτικός ως Λειτουργός Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού: Μια Ανθρωπιστική Θεώρηση της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Εκδ. Λύχνος.
- Ντολιοπούλου Ε. (1999). Ο ρόλος των παιδαγωγών και των γονέων στην προσχολική αγωγή», στο ΜΕΤΑ-πτυχιακά: Εξελίξεις και προοπτικές στην προσχολική και πρωτοσχολική αγωγή, *Επιστημονική έκδοση της ΟΜΕΡ*, (2), 199-202, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ντολιοπούλου Ε., Κοντογιάννη Α. (2003). Η αλληλεπίδραση νηπιαγωγών-γονέων στον ελληνικό χώρο», Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού, *Επιστημονική περιοδική έκδοση της Ο.Μ.Ε.Ρ.*, (5), 88-108, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παραμυθιώτου, Μ. (2011). *Διοίκηση-Ηγεσία στο νηπιαγωγείο. Η συμβολή της Προϊσταμένης στην εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος*, Σύρος: today/media group.
- Risko J, Walker-Dalhouse D. (2009). Parents and Teachers: Talking With or Past One Another – or Not Talking at All?, *International Reading Association, The Reading Teacher*, 62(5), pp. 442-444.
- Saiti Sofia (2009). Involvement of parents in the pedagogic process: A case study in a Kindergarten, *Conference Proceedings, O.M.E.P. European Regional Conference 2009 "Current Issues in Preschool Education in Europe: Shaping the Future"* p. 494-508, ISBN: 978-960-89439-4-0, www.omep.gr/synedria.htm

Σακελλαρίου, Μ. (2008). *Συνεργασία Οικογένειας και Νηπιαγωγείου. Θεωρίες – Έρευνα – Διδακτικές προτάσεις*. Θεσσαλονίκη: αυτοέκδοση.

Symeou, L. (2002). Present and future home-school relations in Cyprus: An investigation of teachers' and parents' perspectives. *The School Community Journal*, 12, 7-34.

The High/Scope Preschool Education Approach (2011).

The Kindergarten Programme/Ontario, Canada, (2006).

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450
Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου (2011), 1ο & 2ο Μέρος, ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3.

ΥΠ.Ε.Π.Θ., Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) για το Νηπιαγωγείο και Προγράμματα Σχεδιασμού και ανάπτυξης Δραστηριοτήτων*, Αθήνα.

Zimmerman, B.J., & Kitsantas, A. (2005). Homework practices and academic achievement: The mediating role of self-efficacy and perceived responsibility beliefs. *Contemporary Educational Psychology*, 30, 395-417.

Στοιχεία επικοινωνίας:

Σοφία Σαΐτη, sofiasait@yahoo.gr

Μαρίνα Μπέση, mbessi@sch.gr